

Wit op de Berg

Kijken en begrijpen zijn elkaar versterkende processen. Je ziet meer als je begrijpt wat je ziet, als je weet waarnaar je moet kijken. Als ik niets zou weten van dit arboretum en niet meer waarneem dan een glooiende helling en een variatie aan groene bomen, mis ik heel veel dat mijn blik letterlijk en figuurlijk verdiept: de diepe tijd van de ijstijden, de droge vlaktes uit de tijd dat al het water in ijs vastlag, de veranderingen in de loop van de Rijn, het gebruik van strooisel uit het bos op de Middeleeuwse akkers, het zeventiende-eeuwse landgoed van Torck, de 18^e-eeuwse Engelse tuin met pseudo-Italiaanse Belmonte villa die in de 2^e wereldoorlog werd verwoest. Kennis doet meer zien, en is ook vaak de sleutel tot schoonheid. Nabokov verwees daar eens naar – ik paraphraseer: iedereen vindt een lelie mooi, en een plantkundige is zich nog meer dan gemiddeld bewust van de schoonheid van een lelie – maar degene die het meest geniet van de schoonheid van de lelie is een specialist in lelies.

Kunst en wetenschap bieden twee manieren om te kijken en kennis te vergaren. Dat die manieren van kijken naar de natuur verschillen, lijkt nogal evident. Iedereen kan zich voorstellen dat een beeldhouwer anders kijkt naar een brok marmer dan een geoloog. De een ziet het beeld gevangen in het marmer, klaar om te worden bevrijd - zoals Michelangelo het ooit verwoordde. De ander ziet een ontstaansgeschiedenis, de metamorfose (een geologische, geen artistieke term) van kalksteen diep in de aardkorst, kristalvorming onder hoge druk en temperatuur. Of, de hydroloog ziet de Rijn met daarlangs land dat gedraineerd of geïrrigeerd moet worden, en droomt van verdamping en percolatie en debieten. Maar de dichter ziet het water door 'het laagland gaan, rijen ondenkbaar ijle populieren als hoge pluimen aan den einder staan'. De socioloog ziet daarentegen treinverkeer en denkt aan forenzen, groene weduwes en de groei van de stad; de componist hoort tegelijkertijd de cadans en de fluittonen waaruit een strijkkwartet ontstaat als *Different Trains* (1988, Steve Reich).

Kunst en wetenschap zijn dus twee manieren om naar de wereld te kijken. Allebei geven ze een focus, een afperking in de alomvattendheid van alles om ons heen. Een weg die je kunt bewandelen om structuur, en – wie weet? – zelfs zin te vinden. Kunst en wetenschap leren ons kijken én ons bewust te zijn van het feit dat wij kijken. We kijken én we zien

onzelf kijken. Pas met die dubbele bril zijn wij in staat de wereld om ons heen, in relatie tot onszelf te begrijpen en te duiden.

De manier van kijken verschilt, maar het lijkt me dat het kijken van kunstenaar en wetenschapper vergelijkbare fases kent. Het begint met nauwkeurig kijken en weergeven in beeld of geschrift, gevolgd door vergelijken van patronen en structuren.

Maar dan. Wat kunst en wetenschap echt onderscheidt van de gewone blik, is in de fase die volgt, die van het manipuleren en ontdekken, en in de laatste fase, het experimenteren en iets nieuws creëren. Ja, ook een kind verkent, door een vlieg aan een pootje vast te pakken of een wekker uit elkaar te halen. Maar het verkennen door systematisch manipuleren, en het experimenteren en iets nieuws scheppen dat daarop volgt - dat is voorbehouden aan kunstenaars en wetenschappers.

En daar is iets interessants aan de hand. Terwijl de wetenschap van oudsher experimenteert (het experiment is immers de basis van de verificatie, het bewijs in bijna alle wetenschappen) wordt, op het niveau van cel en sub atoom men steeds overmoediger en experimenteert met niet-bestaande vormen. Of althans nog niet op aarde bestaande vormen. In het CERN worden nieuwe deeltjes kortstondig gecreëerd, cel genetici Craig Venter construeert nieuwe bacteriën, nieuwe organen, nieuwe mensen misschien? De landbouwwetenschap produceert nieuwe rassen met eigenschappen die nooit van nature kunnen ontstaan.

Maar op het niveau van het landschap daarentegen worden wetenschappers steeds bescheidener: niet meer rivieren omleggen en afdammen, maar ruimte maken voor de rivier zoals de titel van een beroemd plan luidt. Meegroeien met ecologische krachten is nu het devies.

Het antwoord van de kunst is hierop tweeledig. Ik zeg trouwens antwoord, niet omdat ik denk dat kunstenaars passief afwachten op wat de wetenschap biedt, maar antwoord in de zin van autonome reactie op wat deze wetenschappelijke ontwikkelingen oproepen in de samenleving. De kunst speelt in op de angst voor het ingrijpen van de wetenschap, maar ook, en dat is het nieuwe, kunstenaars lopen even hard als de wetenschap zo niet harder, in hun experimenten en innovaties en verkennen een nieuwe wereld voor ons.

En daarmee zitten we direct in het hart van de tentoonstelling in Galerie Wit. Vier kunstenaars laten zien hoe zij staan tegenover de natuur. Ze

kijken en registreren niet alleen, maar zitten vooral fase 3 en 4 zoals ik ze net schetste: experimenteren en innoveren om beter te kennen, Ingrijpen en begeleiden, nieuwe vormen creëren. Hoewel ze zich met het niveau van individuele soorten bezig houden, past het werk van De Vier van de Wit in de lijn van de land art van Richard Serra in Zeewolde, James Turrell met zijn krater in Arizona, of Marinus Boezem met zijn Groene Kathedraal, en de ingepakte bomen van Christo in Central Park. Maar ook horen zij deels in de beweging die ingezet is door Joep van Lieshout, die van kringlopen en manipulatie. Ik zie hen vieren op een oplopende schaal van experiment en manipulatie.

Nick Ervinck gebruikt de nieuwste 3-D technieken om organische weefsels, soorten en landschappen tot leven te brengen. Hij registreert, hij probeert uit, hij doet ons anders kijken naar wat natuurlijk is dankzij vormen die tot voor kort ondenkbaar waren.

Sjoerd Buisman werkt met natuurlijke vergroeiingen van planten en wekt ze ook zelf op door insnoeringen en manipulatie. Hij werkt met de wetten van celvormig en -deling, hij doorbreekt de apicale dominantie en de zwaartekracht.

Couzijn van Leeuwen doet in zijn diorama's uitgestorven soorten herleven, en loopt daarmee vooruit op wat straks mogelijk en misschien ook wenselijk is. Hij doet dat door in zijn installatie deel gebruik te maken van de kringloop van boom, hout, karton. Bij hem is de kringloop in principe gesloten.

Koen Vanmechelen gaat in zijn manipulaties het verst. Hij fokt met landrassen van kippen uit alle windstreken. Die ontstonden door domesticatie van de oer kip (waarvan een paartje te zien is in Beelden op de Berg) gevolgd door selectie op steeds verschillende gewenste eigenschappen – culminerend in de legbatterij kip. De universele super bastaard uit vermenging van alle landrassen is een metafoor voor de genetische smeltkroes, en zou langer lever, en veerkrachtiger en beter resistent zijn tegen ziekten dan de landrassen zelf.

Je zou kunnen zeggen dat de Vier van de Wit de wetenschap willen overtroeven of op zijn minst wetenschappelijke concepten een nieuwe lading willen geven. Die verwikkeling leidt nog tot iets anders: de mens wordt tot instrument van de evolutie ingezet door de kunst...

Experimenten en manipulatie, ze horen ten diepste bij wij wie wij zijn als mensen, en ze zijn daarom ook een integraal deel van die twee

menselijke uitingsvormen waarmee wij de wereld om ons heen verkennen, kunst en wetenschap. Zij dwingen ons tot nadenken over wat echt is, authentiek, evolutionair en natuurlijk. Daarop bestaat helaas geen eenduidig antwoord. We zijn, aan het begin van de 21e eeuw, in een tijdperk beland waarin wij niet alleen maar registeren en kleinschalig experimenteren, maar waarin wij zelf een deel van de evolutie bepalen, of denken te bepalen. Genetische modificatie, in de brede zin van het selecteren en verandering van soorten, en grootschalig ingrijpen in het landschap zijn gemeengoed geworden...

Maar uiteindelijk past ons bescheidenheid. Juist hier op de Wageningse berg, gevormd door millennia van ijstijden en erosie, beseffen wij dat de natuurkrachten uiteindelijk altijd groter zijn dan wijzelf. En misschien tonen kunst en wetenschap wel dat uiteindelijk de planeet ons naar haar hand zet en haar eigen biosfeer reguleert, zoals James Lovelock ook stelde in zijn Gaia hypothese. Wij kijken, wij leren, wij experimenteren en manipuleren - maar het zijn slechts krassen op het tafelblad.